

Mennyt koulumaailma on kulman takana – Helsingin Koulumuseon kymmenvuotinen toiminta on tiensä päässä

Sauli Seppälä

Elettiin syyskuuta ja ensimmäinen koulupäivä oli edessä. Reppuun olin pakannut virsikirjan sekä penaalin, jossa on lyijykynä, pyyhekumi, puinen viivoitin ja teroitin. Tarkistin vielä, että taskussa olisi puhdas nenäliina ja kampa. Minua jännitti. Olin kuullut puhuttavan, että tuleva opettajani olisi erityisen ankara.

Luokkahuoneeseen päästyäni istuin heti alas, mikä oli virhe: opettaja sanoi, ettei ollut vielä antanut lupaa istua. Seisomme kaikki hievahtamatta paikoillamme. Opettaja kertoi meille nimensä, jonka jälkeen hän asteli urkuharmonin taakse. Lauloimme virren Ystävä sä lapsien. Vaivoin opettaja sai viimeisenkin säkeistön loppuun, käveli luokan eteen ja sanoi: ”Istukaa!” En ymmärtänyt, mistä hän seuraavaksi puhui: sydämen autuudesta, virvoituksesta, psalttareista, kilvoituksista, kilvistä ja miekoista.

Näin koulupäivä olisi saattanut alkaa 40 vuotta sitten jossain päin Suomea. Vastaavanlaisiin entisajan tunnelmiin on päässyt eläytymään Helsingin kaupunginmuseon Koulumuseossa huhtikuusta 2000 alkaen. Kalevankatu 39–41 puutaloissa sijaitsevassa museossa on järjestetty opastusten ohella vanhanajan oppitunteja kymmenen vuoden ajan. Tarkoituksena on ollut luoda puitteet, joissa kävijät voisivat perehtyä koulunkäynnin historiaan. Varttuneemmalle kävijälle museo voi palauttaa mieleen omat koulumuistot – nuoret puolestaan voivat konkreettisesti kokea, miten koulunkäynti on muuttunut vuosikymmenten saatossa.

Koulumuseo on opettamisen ja oppimisen vaiheisiin keskittyvä erikoismuseo, jonka tavoitteena on tarjota virikkeitä ja tietoa koulujärjestelmän tehtävän ymmärtämiseksi osana jatkuvasti muuttuvaa yhteiskuntaamme. Samalla se esittelee koulukalusteita ja opetusvälineistöä Helsingin kansa- ja oppikouluista 1880-luvulta alkaen. Näyttelyn kohderyhmänä ovat kaikki aiheesta kiinnostuneet niin nykyiset ja entiset koululaiset, opetusviranomaiset, opettajiksi opiskelevat kuin heidän kouluttajansakin. Koulumuseolla on myös tärkeä rooli eri-ikäisten maahanmuuttajien kotoutumisessa.

Opastuskierrosten ja vanhanajan oppituntien ohella Koulumuseossa on järjestetty yleisölle erilaista oheisohjelmaa. Vanhojen koululaulujen yhteislauluillat ovat keväisin, syksyisin ja joulun alla täyttäneet museon luokkahuoneen nostalgiasävelistä. Koulumuseossa on kuvattu erilaisia mainoksia, dokumenttiohjelmiä sekä elokuvia. Muun muassa J. P. Siilin ohjaaman Ganes-elokuvan koulukohtaukset on kuvattu Koulumuseossa. Monitoimitilassa koululaisille on pidetty kesäkursseja ja erilaisia työpajoja, joissa on tutustuttu arkeologiaan, valokuvaamiseen, kaupunkieläimiin, pula-aikoihin ja 1960-luvun

teemoihin. Monitoimitilaa on myös vuokrattu koulutus- ja markkinointitilaisuuksille, luokkakokouksille sekä muihin yksityistilaisuuksiin.

Kuva: Musiikintunnilla opetellaan uusi aamuhartausvirsi. Helsingin kaupunginmuseo © Sakari Kiuru.

Opastuskierrosten ja vanhanajan oppituntien ohella Koulumuseossa on järjestetty yleisölle erilaista oheisohjelmaa. Vanhojen koululaulujen yhteislauluillat ovat keväisin, syksyisin ja joulun alla täyttäneet museon luokkahuoneen nostalgiasävelistä. Koulumuseossa on kuvattu erilaisia mainoksia, dokumenttiohjelmia sekä elokuvia. Muun muassa J. P. Siilin ohjaaman Ganes-elokuvan koulukohtaukset on kuvattu Koulumuseossa. Monitoimitilassa koululaisille on pidetty kesäkursseja ja erilaisia työpajoja, joissa on tutustuttu arkeologiaan, valokuvaamiseen, kaupunkieläimiin, pula-aikoihin ja 1960-luvun teemoihin. Monitoimitilaa on myös vuokrattu koulutus- ja markkinointitilaisuuksille, luokkakokouksille sekä muihin yksityistilaisuuksiin.

Miksi Koulumuseo on tärkeä?

Koulumuseossa opitaan elämyksellisesti epätyypillisessä oppimisympäristössä. Aktiivinen ja toiminnallinen osallistuminen luo mahdollisuuden löytää tietoa sekä soveltaa ja vertailla sitä aikaisemmin opittuihin ja koettuihin asioihin. Lähtökohtana ovat nykykoululaisten ennakkokäsitykset sekä heidän arkitietonsa. Perusajatuksena on, että tieto maailmasta ja sen toimijoista on yksilöiden ja yhteisöjen yhdessä rakentamaa. Tarkoituksena on oppia havainnoimaan erilaisia ilmiöitä ja ymmärtää niiden kautta aikojen kuluessa tapahtuneita muutosprosesseja.

Useat Koulumuseon esineet ja kuvat ovat jo valmiiksi tuttuja kaikenikäisille museovieraille: opettajan karttakeppi, aapiskukko, pulpetit ja liitutaulut. Koulumuseokäynti

on aikamatka, jossa esineet, kuvat ja ilmapiiri tuovat kävijälle näkyviin osia menneisyydestä, joka ei koskaan palaa takaisin. Vanhanajan dramatisoidulla oppitunnilla ero nykyaikaan luodaan niin jyrkäksi, että sen varmasti huomaa. Roolivaatteet – tyttöillä essut, pojilla slipoverit – auttavat siirtymistä menneisyyden koululaisen maailmaan. Tämänkaltaisilla konkretisoinneilla pyritään saamaan kävijät huomaamaan entisajan ja nykypäivän eroavuudet. Museovieraat eivät suinkaan ole tilanteessa passiivisia kuuntelijoita, vaan heillä on mahdollisuus esimerkiksi kirjoittaa liiduilla rihvelitauluihin tai mustekynillä vihkoon. Kristillisuus on näkynyt vahvasti suomalaisessa koulussa. Kävijät ovatkin suhtautuneet museokäyntiin liittyvään, entisajan koulupäivän aamuhartauteen ymmärryksellä. Se on koettu kulttuurihistoriallisen näytelmän osaksi eikä uskonnon harjoittamisena. Erityisesti muualta Suomeen muuttaneet ovat osoittaneet kiinnostusta entisajan koulunkäynnin ennallistamista ja Koulumuseon näyttelyä kohtaan, sillä monissa maissa (koulu)kulttuuri on vielä hyvin samankaltainen kuin Suomessa 40–50 vuotta sitten.

Puhtausvalistus ja käsitarkastukset kuuluivat kansakoulujen arkeen (vas.). Kalevankatu 39–41 sisäpiha (oik.). Helsingin kaupunginmuseo © Sakari Kiuru.

Vanhanajan oppitunnin jälkeen nuoremmat museokävijät saavat kertoa tunteuksia kokemastaan sekä esittää kysymyksiä ja keskustella omista havainnoistaan museolehtorin kanssa. Vierailija voi saada uusia oivalluksia, kun hänen on museossa mahdollisuus verrata vanhoja opetusmenetelmiä omiin kokemuksiinsa. Samalla on mahdollista kehittää empatian tajua, vieraantua hetkeksi omasta minästä toisen ajan ihmisen asemaan. Sukupuoleen sidottu pukeutumiskoodisto sekä entisajan koulun armeijamainen kuri ja tapakulttuuri ovat outoja monille nykyajan nuorille. Niihin perehtyminen auttavatkin nuoria ymmärtämään edellisten sukupolvien koulua koskevaa puhetta.

Vartuneempien museokävijöiden kohdalla – sekä vanhanajan oppitunneilla että koululauluilloissa – on ollut havaittavissa yhteisöllisiä samastumistilanteita, joissa esiintyjän (entisajan opettaja tai yhteislauluiltojen vetäjät) ja yleisön (”oppilaat”) välinen keinotekoinen etäisyys hetkeksi häviää. Samalla kertaan pulpettiin istuu vertauskuvallisesti

myös mielikuvien ja tunteiden joukko, joka on seurannut alitajunnassa omista kouluajoista ja lapsuudesta saakka. Museon luokkahuoneesta tulee hetkeksi tila, jossa menneisyyden toiveet, pelot ja kuvitelmat kohtaavat nykyhetken. Tila mahdollistaa tunteiden siirtämisen opettajaa esittävään henkilöön ja luo samalla kävijälle mielikuvan hänestä itsestään ”oppilaana”. Luultavasti osin tähän tunteidensiirtymäprosessiin perustuu illuusio vanhasta koulutunnista, jolla varttuneemmat sukupolvet voivat uusintaa menneisyydessä eletty hetket. Luokkatilan visuaalinen kuvasto ja äänimaailma rakentavat yhdessä mahdollisuuden kokea niin hyvät kuin huonotkin muistot uudelleen turvallisessa ympäristössä. Koulumuseon oppitunteja voi siten hyvällä syyllä pitää omanlaisenaan ”terapeuttisena” tapahtumana.

*Koulumuseossa on välitunti ja oppilaat reippailevat pihalla. Helsingin kaupunginmuseo
© Sakari Kiuru.*

Koulumuseotoimintaa vuodesta 2000

Koulumuseoyhdistys lahjoitti kokoelmansa Helsingin kaupunginmuseolle ja Koulumuseon näyttely avattiin yleisölle huhtikuussa 2000. Ennen museokäyttöä rakennusten peruskorjauksen lähtökohtana oli säilyttää empireasuintalojen alkuperäiset pohjakaavat, rakennusosat sekä ajan kuluessa kerrostuneet pintamateriaalit seinissä ja sisäkatoissa. Ulko-

ja sisäarkkitehtuurissa on nähtävissä myös 1800-luvun lopun korjausten yhteydessä tehdyt muutokset. Rakennusten kaikki olemassa olleet kaakeliuunit ja puuhellat säilytettiin.

Koulumuseon näyttely sijoittui aluksi kolmeen eri rakennukseen, sillä myös Kalevankatu 43 oli näyttelytilana. Talot nimettiin suomenkielen ja koululaitoksen merkkimiesten mukaan: ”Agricola”, ”Cygnaeus” ja ”Soininen”. Cygnaeus-rakennuksen kellari remontoitiin monitoimi- ja työpajatilaksi, joka nimettiin Erottajankatu 19:een vuonna 1889 veistokoulun perustaneen neiti Agda Blomin mukaan. Mikael Soininen oli muiden töidensä lisäksi kasvatusta ja oppimisteoreetikko, joka toi 1900-luvun alussa muun muassa opetussuunnitelman käsitteen Suomeen vakiinnuttaen herbartilaisen oppimisfilosofian ajatuksia. Hän myös konkretisoi teorioita perustamalla kokeilukansakoulun Pukinmäkeen vuonna 1913.

Näyttelyssä on kymmenen vuoden aikana ollut esillä kouluhistorian aikajana, luokkahuone, opetusvälineitä, valokuvia, koululaisten piirustuksia vuosikymmenien takaa, rehtorinhuone, juhlasali, pieni jumppasali sekä käsityö- ja veistohuone. Vaihtuvien näyttelyiden osalta yhteistyötä on tehty Taideteollisen korkeakoulun (nykyinen Aalto-yliopisto), Helsingin kaupungin opetusviraston sekä lukuisten yksityishenkilöiden kanssa. Kaupungin rahansäästötalkoiden yhteydessä vuonna 2002 Kalevankatu 43 tiloista (”Soininen”) luovuttiin ja näyttelyä tiivistettiin.

Vuonna 2009 Helsingin kaupunki määräsi virastojaan sopeuttamaan palvelutuotantonsa kulut kaupungin hupeneviin tuloihin. Erityisesti tilakustannuksia tuli vähentää. Kaupunginmuseon kannalta tilakulujen karsintavelvoite tuli hankalaan aikaan. Torikorttelien elävöittämissuunnitelma siirtää vuoteen 2013 mennessä suuren osan museon nykyisen päärakennuksen, Sofiankatu 4, toiminnoista Elefantti-kortteliin, jossa laajenevat asiakaspalvelutilat remontteineen nostavat museon vuokramenoja. Kunkin näyttelypisteen kustannuksia, kävijämääriä, saavutettavuutta, merkittävyyttä ja kehitysnäkymiä arvioitiin. Selvitystyön tuloksena ja kaupunginmuseon johtokunnan päätöksen mukaisesti huhtikuussa 2010 karsittaviksi museonäyttelyiksi valikoituivat Koulumuseo, Lastenmuseo ja Voimalamuseo. Rakennukset ovat suojeltuja, eli ne säilyvät, vaikka niiden käyttötarkoitus muuttuu. Koulumuseo on ennakkotilauksesta auki ryhmille vuoden 2010 loppuun asti, jonka jälkeen museoesineet viedään kokoelmakeskukseen. Osa Koulumuseon toiminnoista siirretään Helsingin kaupunginmuseon päätoimipisteen yhteyteen.

Kirjallisuus

- Hein, George E. 1998. Learning in the Museum. Museum Meanings. London: Routledge.
- Salasuo, Mikko & Stranius, Leo 2008. Talonvaltaus liikkeenä – miksi squat ei antaudu? Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisu 19. [www-lähde]. <<http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisu/julkaisu/talonvaltaus.pdf>> (Luettu 6.5.2010).
- Seppälä, Sauli (toim.) 2002. Koulu Museossa, Narinkka. Helsinki: Helsingin kaupunginmuseo.

Kirjoittaja työskentelee museolehtorina Helsingin kaupunginmuseossa